

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาของปัญหา

สาเหตุของการเกิดอุทกภัยนั้นจะแตกต่างกันไปในแต่ละลุ่มน้ำหรือภูมิภาค (Lambert and Vigneau, 1981 cited in Verstappen, 1983) ซึ่งสร้างความเดือดร้อนให้กับผู้ที่อาศัยอยู่ตามที่ราบลุ่ม แต่ประชากรที่อาศัยอยู่ในบริเวณที่ราบลุ่มโดยปกติแล้วจะมีวิถีในการดำเนินชีวิตหรือมีการปรับตัวให้เข้ากับสภาพของการเกิดน้ำท่วม (Kates, 1962 cited in Verstappen, 1983) เช่น มีการตั้งถิ่นฐานและสร้างที่อยู่อาศัยบนคันดินธรรมชาติหรือเนิน เพื่อที่จะปกป้องตัวเองให้พ้นจากภัยธรรมชาติ

จุดมุ่งหมายของการทำแผนที่ความเสี่ยงต่ออุทกภัยนั้น ไม่ได้เป็นการทำแผนที่เพื่อแสดงขอบเขตและคุณลักษณะของน้ำหลากที่เกิดขึ้นมาแล้วในอดีต แต่เป็นการทำเพื่อพยากรณ์ผลกระทบที่เกิดจากน้ำหลากในอนาคต ซึ่งมีขนาดของการหลากที่แตกต่างกันออกไป และยังสามารถใช้ประเมินความเสียหายที่มีต่อชีวิตและทรัพย์สินได้ (Cochrane, 1981 cited in Verstappen, 1983)

ญี่ปุ่นได้พัฒนาแนวความคิดในการทำแผนที่ความเสี่ยงต่ออุทกภัย โดยจะเน้นที่ การแบ่งรูปแบบของน้ำท่วม ระยะเวลาและความลึกของน้ำท่วม ทิศทางการไหลของน้ำ ความเปลี่ยนแปลงของลำน้ำอันเนื่องมาจากการกักเก็บและการทับถมในระหว่างการเกิดน้ำหลาก โดยใช้แผนที่ธรณีสัณฐาน (Geomorphological Map) เป็นส่วนสำคัญในการพยากรณ์อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่ราบลุ่มที่มีประชากรอาศัยอยู่อย่างหนาแน่น (Oya and Akagiri, 1968 cited in Verstappen, 1983)

การป้องกันน้ำหลากขนาดใหญ่อาจจะไม่สามารถทำอะไรได้มากนัก แต่อาจจะสามารถลดความเสียหายหรืออันตรายจากอุทกภัยลงได้หากได้มีการเตรียมการจัดหาวิธีป้องกันหรือบรรเทาไว้ล่วงหน้าก่อน วิธีการป้องกันหรือบรรเทาความเสียหายจากอุทกภัยนั้นกระทำได้หลายอย่าง ดังนั้นการเข้าใจถึงคุณลักษณะของกลุ่มน้ำทั้งสภาพทางกายภาพและอุทกวิทยาจึงนับว่ามีเป็นความจำเป็นและมีความสำคัญอย่างมาก สภาพทางกายภาพของกลุ่มน้ำที่สำคัญ เช่น ภูมิอากาศ ภูมิประเทศ การใช้ที่ดิน พืชปกคลุมดิน ธรณีวิทยา เป็นต้น ส่วนอุทกวิทยาของกลุ่มน้ำประกอบไปด้วยรูปแบบของระบบขนานน้ำ ฝน น้ำท่า น้ำใต้ดิน เป็นต้น

สภาพอุทกภัยในกลุ่มน้ำเพชรบุรี โดยทั่วไปจะเกิดขึ้นในบริเวณที่ราบลุ่มชายฝั่งทะเลตะวันออกตั้งแต่ท้ายเขื่อนเพชรจะเกิดปัญหาอุทกภัยในช่วงฤดูน้ำหลากระหว่างเดือนตุลาคม- พฤศจิกายนเป็นประจำทุกปีซึ่งมีปัจจัยส่วนหนึ่งเกิดจากเพชรบุรีเป็นเมืองชายทะเล มีระยะทางตามแนวลำน้ำเพชรบุรีถึงปากอ่าวบางตะบูนประมาณ 33 กิโลเมตร จึงได้รับอิทธิจากระดับน้ำทะเลหนุนส่งผลให้อัตรากการไหลลดต่ำลง ทำให้ระดับน้ำเอ่อท่วมคลังริมฝั่งแม่น้ำเพชรบุรี ประกอบกับระบบระบายน้ำเสียในเขตเทศบาลเมืองเพชรบุรีออกแบบไว้สำหรับปล่อยน้ำทิ้งลงสู่แม่น้ำเพชรบุรีโดยตรง ดังนั้นในช่วงฤดูน้ำหลากจึงเกิดปัญหาอุทกภัยอยู่เสมอ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2537)

การเกิดน้ำหลากในกลุ่มน้ำเพชรบุรีมีสาเหตุหลายประการ ดังเช่น เกิดจากสภาพอุทกนิคมวิทยา ลักษณะทางกายภาพของกลุ่มน้ำและสาเหตุอีกหลายประการที่ก่อให้เกิดน้ำหลาก คือ กิจกรรมของมนุษย์ และยังมีปัจจัยอื่น ๆ อีกที่สนับสนุนให้เกิดน้ำหลาก สาเหตุหลักที่มีผลอย่างมากต่อการเกิดน้ำหลากในกลุ่มน้ำเพชรบุรี คือ ฝน เนื่องจากกลุ่มน้ำเพชรบุรีอยู่ในเขตรมรสุมเขตร้อน ฝนที่เกิดในกลุ่มน้ำจึงมีอิทธิพลมาจากลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้เป็นหลัก ซึ่งพัดเข้าสู่ประเทศไทยตั้งแต่เดือนพฤษภาคมเป็นต้น ไปลมมรสุมนี้จะมีกำลังแรงขึ้นเป็นระยะๆ โดยเฉพาะหลังเดือนกรกฎาคมไปแล้วจะมีกำลังแรงบ่อยครั้งขึ้น ประกอบกับมีร่องมรสุมพาดผ่าน โดยร่องมรสุมเป็นแนวแบ่งระหว่างอิทธิพลของลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ กับลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ แนวนี้เกิดจากการเคลื่อนตัวของลมมรสุม 2 ฤดู เคลื่อนตัวมาปะทะกัน ทำให้เกิดแนวปะทะอากาศกว้างและยาวไปตามอิทธิพลของมรสุมด้านเหนือของแนวนี้ คือ เขตอิทธิพลของลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ ส่วนตอนใต้ของแนวนี้เป็นเขตอิทธิพลของลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ ในร่องมรสุมจะพาดผ่านบริเวณกลุ่มน้ำเพชรบุรีในช่วงเดือนพฤษภาคม และมีกำลังแรงมากในเดือนตุลาคม นอกจากนี้ยังมีสาเหตุอื่น ๆ ประกอบทำให้เกิดฝนได้ เช่น พายุหมุนเขตร้อน เป็นต้น (อินทิรา เสวตประวิษฐกุล, 2538)

แม่น้ำเพชรบุรีเป็นแม่น้ำสายหลักที่ไหลผ่านแกนกลางของกลุ่มน้ำในแนวตะวันตก-ออก โดยประมาณ มีต้นกำเนิดของแม่น้ำที่เทือกเขาตะนาวศรีทางด้านตะวันตกของกลุ่มน้ำอันเป็นที่อกเขาสูงและเป็นพรมแดนไทย-พม่า ไหลลงสู่อ่าวไทยที่อำเภอบ้านแหลมทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของกลุ่มน้ำโดยประมาณ ความยาวของลำน้ำทั้งสิ้นประมาณ 200 กิโลเมตร นอกจากนี้ยังประกอบไปด้วยลำน้ำสาขาสายรองที่สำคัญ ประกอบด้วย แม่น้ำบางกลอย ห้วยแม่ประโคน ห้วยแม่ประจันต์ ห้วยผาก พื้นที่ส่วนใหญ่ของกลุ่มน้ำเพชรบุรีประกอบด้วยที่สูงและที่ราบทางทิศตะวันตกเป็นที่สูง และมีเทือกเขาตะนาวศรีซึ่งกั้นระหว่างไทยและสหภาพพม่า ทางทิศตะวันออกเป็นราบลุ่มไปจนถึงอ่าวไทย มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 5600 ตารางกิโลเมตร

ปัญหาน้ำหลากได้สร้างความเสียหายต่อทรัพย์สินและจิตใจโดยเฉพาะอย่างยิ่งแนวทางการแก้ปัญหาขมขื่นอยู่กับลักษณะภูมิประเทศ และลักษณะกายภาพอื่น ๆ ในพื้นที่ ดังนั้นจึงควรทำการศึกษาน้ำหลากตามแนวทางการวิเคราะห์เชิงภูมิศาสตร์ และเชิงสังคม และทำการวิเคราะห์ว่ามีปัจจัยใดบ้างที่ทำให้เป็นเช่นนั้น เพื่อนำไปประเมินความเสียหายและเป็นส่วนประกอบในการตัดสินใจในการกำหนดแนวการวางแผนและป้องกันน้ำท่วมต่อไปในอนาคต โดยนำเอาระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์มาใช้เป็นเครื่องมือในการจัดการ และวิเคราะห์ และสามารถทำการแก้ไขหรือปรับปรุงได้อย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ

1.2 วัตถุประสงค์การวิจัย

วัตถุประสงค์ของการศึกษา มีดังนี้คือ

- 1) ศึกษาคุณลักษณะของน้ำหลาก เช่น ขนาด ความถี่ ช่วงเวลา การกระจาย ระดับน้ำสูงสุด
- 2) วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างข้อมูลทางอุทกวิทยากับสถานะน้ำหลาก
- 3) จัดทำแผนที่ความเสี่ยงต่ออุทกภัย ในลุ่มน้ำเพชรบุรี

1.3 แนวเหตุผล

- 1) อุทกภัยที่เกิดขึ้นในที่ต่าง ๆ มีความแตกต่างกันตาม ความถี่ ระดับน้ำสูงสุดและช่วงเวลาที่มือน้ำหลาก
- 2) แผนที่ความเสี่ยงต่ออุทกภัยซึ่งแสดงการกระจายทางพื้นที่ และความรุนแรงของอุทกภัย จะเป็นประโยชน์ต่อการวางแผนเพื่อลดความเสียหายที่อาจเกิดขึ้นกับชีวิตและทรัพย์สินในพื้นที่

1.4 ขอบเขตของการวิจัย

พื้นที่ที่ศึกษา

พื้นที่ศึกษาได้แก่ลุ่มน้ำเพชรบุรี ซึ่งอยู่ในภาคตะวันตกของประเทศไทย ครอบคลุมพื้นที่ส่วนใหญ่ของจังหวัดเพชรบุรี ตั้งอยู่ระหว่างเส้น ละติจูด 12 องศา 13 ลิปดา ถึง 13 องศา 30 ลิปดา และเส้นลองจิจูด 99 องศา ถึง 100 องศา 15 ลิปดา ลุ่มน้ำเพชรบุรีมีพื้นที่รับน้ำประมาณ 5,600 ตารางกิโลเมตร

1.5 วิธีดำเนินการวิจัย

การดำเนินการศึกษามีขั้นตอนดังนี้

- 1) เก็บรวบรวมข้อมูลทางอุทกวิทยา เช่น ข้อมูลน้ำฝน ข้อมูลน้ำท่า ระดับน้ำ และข้อมูลสถิติของการเกิดอุทกภัย
- 2) สืบตรวจภาคสนาม
  - 2.1 ทำแผนที่ฐาน (Based Map) เช่น แผนที่ลักษณะธรณีสัณฐาน (Geomorphological Map)
  - 2.2 กำหนดพื้นที่ลุ่มตัวอย่างตามลักษณะทางธรณีสัณฐาน
  - 2.3 ออกแบบสอบถามและรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับน้ำหลากที่เคยเกิดขึ้น
- 3) วิเคราะห์ข้อมูล
  - 3.1 ทำการจำแนกพื้นที่ตามคุณลักษณะของน้ำหลาก
  - 3.2 วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างคุณลักษณะของน้ำหลากกับลักษณะทางอุทกวิทยา
  - 3.3 ทำแผนที่ความเสี่ยงต่ออุทกภัย
- 4) สรุปผลการวิจัย จัดทำรายงานและพิมพ์วิทยานิพนธ์

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 1) ทำให้ทราบถึงความเสี่ยงต่อการเกิดอุทกภัยในพื้นที่ลุ่มน้ำ
- 2) ทำให้ทราบถึงคุณลักษณะของน้ำหลากภายในลุ่มน้ำเพชรบุรี
- 3) สามารถนำไปใช้ประกอบการประเมินความเสี่ยงภัย จากการเกิดอุทกภัย
- 4) สามารถนำไปใช้ในการวางแผนป้องกันอุทกภัยและวางแผนการใช้ที่ดิน
- 5) เทคนิคการวิจัยสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับลุ่มน้ำอื่น ๆ ได้